

Freud'un Fallusu

Lacan **Fallusun Anlamı'nda** insanın konuşuyor olmasından dolayı, gösteren tarafından etkilendiğine ve bu etkilerin ayrıcalıklı bir gösteren olarak fallus tarafından belirlendiğine vurgu yapar. "Bu etkiler, insan konuştuğu için, gereksinimlerinin kendisinden sapması olgusundan, insanın gereksinimlerinin talebe tabii oldukları oranda ona yabancılaşmış olarak geri dönmelerinden kaynaklanır."

İnsanın gereksinimlerinin kendisine yabancılaşmış olarak ona geri dönmesi ne demektir? Şimdi psikanalizde bir olguyu anlamak için sıklıkla kullanılan bir indirgeme yöntemini kullanacağım. Freud şöyle der: "Erotojenik bölgelerin sadece birisinden kaynaklanan içgüdü'nün doğasını bir kez anladıktan sonra, çocukların cinsel etkinlikleri konusunda geriye öğrenecek çok az şey kaldığını görmek rahatlatıcı olmalı." Yine de tedbirli olmak lazım. Bu her ne kadar kullanışlı olsa da psikanalizi böyle bir indirgemededen ibaret görmek gibi bir soruna yol açabilir. Yeni

doğmuş bir bebek için onun en temel gereksinimlerinden biri olan beslenme gereksinimine bakalım. Freud **Cinsellik Üzerine Üç Denemesi'nde** çocuğun emme edimi esnasındaki haz deneyiminin hayatta kalma amacına hizmet eden işlevlerden birisine bağlandığına dikkat çeker. Burada çocuğun yaşamsal bir ihtiyacı söz konusudur. Bu gereksinim talebe tabiidir. Yani çocuk ağlayarak memeyi talep eder. Burada Freud'un vurguladığı şey dikkat çekicidir. Çünkü biliyoruz ki hayatta kalma durumu söz konusu olduğunda yaşayan organizmalar ne gerekiyorsa onu yapar. Çocuğun burada ağlayarak dile getirdiği talep yalnızca beslenme ihtiyacı ile ilgili değildir. Burada saklı bir jouissance talebi vardır. Tüm bu gereksinimler ve jouissance talebe tabii olduğu oranda Ötekinin tarafındadır. Bu talepler bazen karşılanır bazen de karşılanmaz. Bazense talep etmeye gerek bile olmaz. Böyle durumlarda çocukların konuşma ya da öğrenme güçlükleri yaşadığı olguların sayısı oldukça fazladır. Nitekim kapitalist söylem karşısındaki özne için söz konusu olan tehdit de bununla ilgilidir.

Annesinin memesini emen bir çocuk düşünelim. Eğer çocuğun talebi yoksa memenin çocuğun ağzında olması fark etmez, nesne çocuğa ulaşmamış demektir. Eğer bu olay talep doğrultusunda gerçekleşiyorsa nesne ancak yabancılaşmış olma koşuluyla çocuğa ulaşır. Böylece insanın gereksinimlerinin kendisine yabancılaşmış olarak ona geri dönmesi olgusunu biraz aydınlatmış olmayı umuyorum.

Buradan yola çıkarak başka bir gereksinim hakkında konuşacağız. Çocuğun, toplumsal yaşamın öznesi olabilmesi için ihtiyaç duyduğu bir özdeşim hakkında... Yaşamsal bir ihtiyaç değil belki ama en az onun kadar önemli. Çocuk, toplumsal yaşamın öznesi olabilmek için Ötekinden gelen gösterenlere ihtiyaç duyar. Bu gösterenlerin etkisiyle "o" sandığı bir "ben" ile özdeşim kurması gerekir. Böylece çocuk şunu der: ben o'yum. Colette Soler'in de bize hatırlattığı gibi Freud nesne olarak ilk kez benliğin kendisinin seçildiğini söylemiştir. Bu hatayı yapmadığı durumlarda öznenin toplumsal yaşamın bir parçası olaması çok zordur. İhtiyaç duyulan bu özdeşim özneye Öteki tarafında sunulur ve yabancılaşma denilen deneyim ismini buradan alır. Öteki tarafından sunulan beden imgesi ile özdeşim kurabilmesi için öznenin bu doğrultuda bir talebinin olması gerekir. Öyle sanıyorum ki Lacan'ın yapı konusunda sorumluluğu öznenin omuzlarına yüklemiş olmasının sebebi budur. Lacan, öznenin kendisini kurmak için nesnesini

kendisinden ayırdığını söylemiştir. Burası öznenin gösteren tarafından işaretlendiği yerdir ve buna kastrasyon denir.

Kastrasyon tarafından lekelenmiş bir özne için fallus artık sadece problem demektir. Çocuklarla biraz haşır neşir olanlar bunu iyi bilir. Onun bütün işi gücü, bütün alıp veremediği fallusludur. Freud okurken bunu sezmemek elde değildir. Zira ona getirilen eleştiriler de sezginin bu doğrultuda olmasındandır ve bunun yanlış olduğunu söylemeye gerek yoktur. Sorun bunun ele alınışındadır ve burada başvurulması gereken en doğru adresin Lacan olduğunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz.

Peki nedir fallus? Söylenebilecek en doğru şey nihayetinde onun bir gösteren olduğudur. Neyin göstereni? Lacan Fallusun Anlamı'nda Freud'un fallustan bir simulakrum olarak bahsettiğini söyler. Simulakrum, olmayan bir şeyin yerinde gözüken bir surettir. Simulasyon üzerine bir medya teorisi geliştirmiş olan Baudrilard "Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi?" kitabında fotoğrafa dair eski bir tanımlamaya yer veriyor. Bu tanımda fotoğraf, kesinlikle var olan bir şeyin kesinlikle yokluğuna tanıklık eden bir imgedir. Bu ifadeyi fallus için ödünç alabiliriz. Fallus, daha önce kesinlikle var olduğu düşünülen bir şeyin, kesinlikle yokluğuna tanıklık eden bir gösterendir.

Lacan gösteren ve gösterilen karşıtlığı kadar gösterenin üstünlüğüne de vurgu yaptığında; penisin bir iktidar simgesi olarak düşünülmesinin, fallusu anlamak adına sağladığı ipucunu görmek önemlidir. Bir kez devreye girdiğinde fallus tarafından lekelenmiş tüm nesneler – işaretlemediği tek bir Şey vardır ve nesnelere kısmiliğini veren de bu lekedir – talep edilebilir, değiş tokuş edilebilir, hatta alınıp satılabilir bir hale gelir. Kayıp nesneyi ikame edebilmesi umuduyla bel bağlanan kısmi nesneler fallusa endeksli bir kur hesabına göre değer kazanır. İftarlık Gazoz isimli filmi seyrettiyseniz bir çocuk için gazoz kapağının böyle bir nesne olabileceğini görmüşsünüzdür.

Ne kadar konuşsak az! Fallus, Lacan'ın Freud metinlerinden çekip çıkardığı, önce ona doğru şekilde yaklaşıp sonra da onu geliştirdiği bir kavramdır. Freud, cinsel örgütlenmenin genital organların hükmü altına girerek yetişkinlikteki nihai sonucuna ulaştığına inanıyordu. Bu genitaler cinsel örgütlenmeyi üstlenmeden önce oral ve anal olmak üzere iki çocuksu örgütlenme biçimi tanımlıyordu. Sonra buna bir evre daha ekler ve bu evrede bir nesne seçimi yapıldığını, dürtünün de bu nesne üzerine odaklandığını söyler. Dürtünün ve nesne seçiminin olması açısından bu evre yetişkin cinsel örgütlenmesine benzemektedir ancak Freud bunu yine de yetişkinliktekinden ayrı tutmaktadır. Çünkü şöyle der: "Bu evrede sadece bir genital bilinir: erkeğinki. Bu nedenle buna fallik örgütlenme adını verdim."

Lacan başta olmak üzere artık pek çok kişi Freud'un İngilizceye çevrilirken uğradığı tahribatın altını çizmektedir. Ne yazık ki Türkçe basımda da fallustan erkeklik organı olarak bahsedilmektedir; fallik örgütlenme ise, kamışçı örgütlenme olarak çevrilmiştir. Bu talihsiz bir hatadır. Çünkü Freud'un, penis ve fallus terimlerinin ikisini de metinlerinde ayrı ayrı kullandığını bilmekteyiz. Tıp literatüründe de fallus, embriyoda henüz penis ya da vulva yönünde bir gelişim göstermemiş olan organik yapı için kullanılan bir terimdir. Nitekim Freud, metnin tam bu noktasına eklediği dip notta, Abraham'ın söylediklerini bize hatırlatır. Abraham çocuktaki bu henüz ayrışmamış örgütlenmenin, yani fallik

örgütlenmenin, embriyoda biyolojik bir prototipinin olduğunu söylemiştir. Ayrıca Freud **Cinsellik Üzerine Üç Deneme** isimli bu metninde bir cinsin tali cinsel özelliklerinin, karşı cinsten de görülebileceğini bize hatırlatır. Yani bu ruhsal hermafroditizm, birisinin tam bir kadın ya da tam bir erkek olmasını imkansız kılmaktadır. Hatta Freud daha da ileri gider ve bir erkeğin yalnızca kadınlara cinsel ilgi duymasının açıklanması gerektiğini söyler. Klinikte, hemcinslerine karşı duyabileceği ilginin izlerine kesinlikle rastlanmayan öznelere için de bu durumun açıklanmasına ihtiyaç vardır. Sözgelimi Küçük Hans için heteroseksüelliğin bir semptom olduğunu düşünüyorsak bunda haklı değil miyiz? Freud bu metinde bize sık sık **Ben ve** Id'e göz atmamızı söyler. Burada Oedipus kompleksinde ilk aklı gelenin her zaman en sık karşılaştığımız biçimi olmadığını söyler. Ruhsal hermafroditizm, çocuğun erkeksi ya da kadınsı davranışlarında etkili olan ebeveynlerle ilişkisindeki nesne seçimi ve özdeşleşmelerine dair düşüncelerimizi bulanıklaştırır.

“Çocuksu genital örgütlenmenin temel özelliği, erişkinin nihai genital örgütlenmesi ile arasındaki farktır. Bu fark da her iki cinsin de sadece bir genitalin, yani erkeklik organını dikkate almasından ibarettir. Dolayısıyla söz konusu olan şey genitalerin değil, fallusun önceliğidir.” Bu pasajda fallus ile penis arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu ilişkinin anatomik bir ilişki olmadığı da açıkça belirtilmiştir. Bu ilişki imgeseldir. Özne için fallus ile imgesel düzeyde özdeşimi olan nesneler bulunabilir. Hatta bu nesne, Freud'un fallik evre dediği evrede, çoğunlukla penistir. Penisin fallus ile özdeşleşmesi demek iğdiş tehdidi demektir. Freud ayrıca şunu da itiraf etmektedir: “Ne yazık ki bu durumu sadece erkek çocukları etkilediği haliyle tanımlayabiliyoruz; kız çocuğunda buna karşılık gelen süreçleri bilmiyoruz.” Freud, oğlan çocuğu için şunu öne sürmektedir: penisin eksikliği iğdişin sonucu olarak değerlendirilir ve çocuk, kendisiyle ilgili olarak iğdişle başa çıkma olgusuyla karşı karşıya gelir. Fallus, olmayan bir tamlığın göstereniyse ve öteki cinsiyet ile karşılaşmak tamlığın olmayışıyla karşılaşmaksa, penisin eksikliğine bir anlam yüklemek gerekmektedir. Penis ve fallus arasındaki imgesel özdeşim iğdiş tehdidinin kurulmasına yol açar. Bir başka alıntı: “Ama bana öyle geliyor ki iğdiş kompleksinin önemi, ancak ve ancak fallusun önceliği evresindeki kökeni de dikkate alındığı zaman gereğince anlaşılabilir.” Bu alıntıya bir dipnot eşlik etmektedir: “Çocuğun, emdikten sonra annesinin memesini kaybetme, her gün dışkıdan vazgeçme, hatta doğum anında ana karnından ayrılma gibi bedensel bir kayıp yoluyla narsistik bir yara görüşünü edindiğine haklı olarak dikkat çekilmektedir. Yine de bu kayıp fikri fallusla ilişkilendirilinceye kadar iğdiş kompleksinden söz edemeyiz.” Bu görüşe şunu eklemeliyiz ki, bu memeyi kaybetme, dışkıdan vazgeçme, doğum ya da cennetten kovulma kastrasyon ile birlikte layık olduğu anlamı kazanır. Penis ve

fallus arasındaki bu ilişki – ki Lacan bu ilişkinin boyutunu kesinlikle küçümsemektedir – Ötekinde fallusun olmadığı fikrinin de kastre edici etkisinden dolayı ilgi çekici bir hale gelir. Klinikte oğlan çocuklarının annelerinin bir penisi olmadığı fikri ile baş etmekte yaşadığı güçlüğü biliyoruz. Ya da daha farklı şekilde bir çocuk annesinin kırmızı spor bir arabaya sahip olmasını istediğini dile getirebilir. Freud'dan alıntılıyorum: “Babasız olan, ancak birkaç teyzesi bulunan genç evli bir kadının analizinden, annesinin ve teyzelerinin penisi olduğu inancını gizlilik evresinin ileriki dönemlerine kadar koruduğunu öğrendim. Ama teyzelerinden birisi kıt akıllıdır; kendisi gibi onun da iğdiş edildiğini düşünmüştür.” Freud annenin bir penisi olduğu düşüncesinin doğum olayındaki gerçeğin keşfi ile

son bulunduğunu söyler. Hatta bebeklerin anne karnına ağız yoluyla girip bağırsak yoluyla dışarıya atıldığı düşüncesinin kaynağı bu bilgi eksikliğine dayandırılabilir. Kadınsılığın ilanı olan doğum olayı üzerine geliştirilmiş bu çocuksu cinsel teoriler – hatta çocuklar babalarının da çocuk doğurabilecekleri düşüncesine sahiptir – kadınsılığın reddinin, onun hep öteki olarak kalmasının altındaki sırrı açıklayabilir mi? Ne de olsa kadın cinsel organı, tarih öncesi çağlardan beri niteliğinden dolayı gözümüze sokulan penisten farklı olarak bedeninin dışında değil içindedir. Freud fallik evrede, yalnızca erkeğin oluştuğunu söylüyor. Bu evreye kadar onun da farkına varılmaz. Dişillik ise fallik evrede dahi söz konusu değildir.

Size bir kız çocuğuyla yaşadığım deneyimi aktarmak istiyorum. Gördüğünüz gibi kağıdın tam merkezine bir kız figürü çizdi. Onu bir kadın ile (burada annesi) özdeşim kurabilmek adına bir dolu fallik eklenti ile donattı. Renkli, boyalı, maşalı saçlar, güzel bir elbise, elbiseye eklenmiş desenler, broşlar... Bu kağıdın merkezindeki kız figürü, bu çocuk tarafından özenle çizildi. Onun hemen solunda görmüş olduğunuz erkek figürü ise alelade bir şekilde çizildi ve hemen ardından çocuğun ağzından şu kelimeler döküldü: Ben erkek çizmeyi bilmiyorum. Burada kastrasyonu görüyoruz: Öteki cinsiyetin bilinmezliği... Burası pekala bir tercümeyi hak ediyor. Bu resimde merkezde, kendisini fallik unsurlarla donatarak tam bir özdeşimi yakalayabilme ihtimalini saklı tutan özneyi görüyoruz. Aslında bu durum Lacan'ın cinsiyetlenme şemasının sol tarafına yakışır. Bu fallik tutum farklı şekillerde ortaya çıkabilir: gazoz kapağıyla, kırmızı spor bir arabayla, topuklu ayakkabı ya da kürk mantıyla...

Resimde gördüğümüz öteki figürler ise nasıl çizileceği bilinmeyen yani hakkında hiçbir zaman yeterince bilgi sahibi olunmayacak, yanında ama uzakta olan ve karanlıkta kalan öteki cinsiyeti bize gösteriyor. Kavramları Lacancı anlamıyla kullanacak olursak, yan tarafa çizilen erkek figürü aslında fallik olana öteki, kadınsılığın temsilidir. Bu kız çocuğunun tam bir kadın olabilmesi için tokalar ve elbiseler yetmez. Ötekinin gizemine de sahip olması gerekmektedir. Biraz espri katacak olursak bu kızın ileriki yaşlarında şu cümleyi kurmasını beklemek yersiz olmaz: Erkekleri hiç anlamıyorum! Bu kızın anne ve babasının ayrı olduğunu, babasını arada bir gördüğün – yani uzakta olduğunu hatırlatalım. Kastrasyonun, öznel hikaye ile nasıl üst üste geldiğini görüyoruz. Birincil ve ikincil süreçleri...

Freud, metinlerinde uzun uzun kastrasyonun erkek üzerindeki etkilerinden bahseder. Yukarıda da söylediğimiz gibi kız çocuklarında buna karşılık gelen süreçlerin ne olduğunu bilmediğini itiraf eder. Öyleyse Freud bize kadına ve kadınsılığa dair ne öğretebilir? Feministler tarafından Freud'a yöneltilen eleştiri de bu doğrultuda değil miydi: Freud kadını, erkek olmayan olarak tanımlamıştı. Bir Lacancı olarak feministlerin aktardıkları bu Freudyan kadın tanımına katılmıyorum. Freud kadını, erkek olmayan değil, erkeğin dışında kalan olarak tanımlamıştır. Tartışma bu konu etrafında dönerken Platon'un androginoslarına

değnilmesine alışkınız. Bugün bir farklılık yapalım ve Freud'un Platon'unbine çok benzer olduğunu söylediğı Upanishadlar'a bakalım:

" 1) Başlangıçta bu dünya insan (Purusha) biçimindeki öz(Atman) idi. Etrafına baktı, kendinden başka kimseyi göremedi. İlk kez "bu benim" dedi. Buradan "ben" adı doğdu. İşte bu yüzden bugün bile birisi önce "ben" der, sonra sahip olduğu adı söyler..."

2) O korktu. O yüzden yalnız olan korkar. Sonra şöyle düşündü: "Madem yalnızım neden korkayım ki?" O zaman korkusu geçti, çünkü korkacak ne vardı ki. Bir ikinci olursa korku olurdu.

3) Ama hiç zevk almıyordu. O yüzden yalnız olan zevk almaz. Bir ikinci olsun istedi. Erkeğı ve kadını kapsayacak kadar genişti. Yere düşüp (pat) kendini ikiye böldü. Böylece koca(pati) ve karı(patnî) ortaya çıktı. O nedenle Yâcnavalkya'nın dediğı söz doğrudur: "Kişi bir bütünün yarısı gibidir." Bu yüzden boşluk kadın tarafından doldurulur..."

Cinsellik dendiğinde bir boşluğun doldurulmasının akla ilk gelen şey olması doğaldır. Ancak burada genellikle bir hata yapılır. Yukarıdaki metnin bize şahane bir biçimde gösterdiği gibi Cinsellik bir penisin bir boşluğu doldurması değildir. Boşluğu dolduran, eksik parçayı tamamlayan kadındır. Öteki tarafından kendisine bir boşluğu doldurma statüsü verilmesi onu kadın yapan şeydir. Bu bağlamda Lacan'ın "Kadın yoktur" ve "cinsel ilişki yoktur" önermeleri hem anlam kazanır hem de birbirlerine paralellik gösterir.

Peki Lacan'ın "cinsel ilişki yoktur" önermesinde **raport**'u öne çıkarmak ne kadar gereklidir? Sonuçta bir penisin herhangi bir boşluğu doldurduğunu kim iddia edebilir?